

FAOLIYATNING TURLI BOSQICHLARIDA XAVFSIZLIK
SHARTLARINI TAHLIL QILISH

Sofiev Saidvoisxon Saidmurodxonovich

AQXAI professor o'qituvchisi

sofiyevsaidvoisxon8@gmail.com

Lutfullayeva Farangiz Nurulla qizi

Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti.

Agrobiznes va raqamli iqtisodiyot fakulteti 3-bosqich talabasi

farangizlutfullayeva05@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada inson faoliyatining turli bosqichlarida xavfsizlik shartlarini tahlil qilish masalalari yoritilgan. Xavfsizlikni ta'minlashning rejalashtirish, bajarish va nazorat bosqichlaridagi asosiy talablar tahlil qilinib, inson omilining o'rni hamda texnologik taraqqiyotning xavfsizlik tizimiga ta'siri haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: hayot faoliyati xavfsizligi, xavf omili, rejalashtirish, nazorat, inson omili, texnologik taraqqiyot, xavfsizlik madaniyati, mehnat muhofazasi.

Аннотация: В работе рассматриваются вопросы обеспечения безопасности на различных этапах человеческой деятельности. Проанализированы основные требования к безопасности на стадиях планирования, выполнения и контроля. Особое внимание уделено роли человеческого фактора и влиянию технологического прогресса на систему безопасности.

Ключевые слова: безопасность жизнедеятельности, фактор риска, планирование, контроль, человеческий фактор, технологический прогресс, культура безопасности, охрана труда.

Annotation: This paper explores the conditions for ensuring safety at different stages of human activity. The main safety requirements during the planning, implementation, and control phases are analyzed. Particular attention is given to the role of the human factor and the impact of technological progress on the safety system.

Keywords: life safety, risk factor, planning, control, human factor, technological development, safety culture, occupational safety.

Kirish

Bugungi kunda inson hayoti va faoliyati xavfsizligini ta'minlash har bir sohada eng muhim masalalardan biriga aylangan. Ish joyida, yo'lda, uyda yoki o'quv jarayonida bo'lishidan qat'i nazar, xavfsizlik qoidalariga rioya qilish inson salomatligini saqlash va turmush sifatini yaxshilashda asosiy omildir. Har qanday faoliyat, hatto eng oddiy kundalik ishlar ham ma'lum xavf omillariga ega bo'lishi mumkin. Shu sababli, xavfsizlikni faqat muammolar yuzaga kelganda emas, balki faoliyatning har bir bosqichida oldindan rejalashtirish va nazorat qilish muhim ahamiyatga ega.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Xavfsizlik madaniyati deganda, faqat qoidalarini bilish emas, balki ularni ongli ravishda hayot tarziga aylantirish tushuniladi. Masalan, ishlab chiqarishda texnika xavfsizligi, transportda harakat qoidalariga rioya qilish yoki uy sharoitida elektr asboblardan to'g'ri foydalanish — ularning barchasi insonning o'z hayotiga va atrofdagilarning tinchligiga mas'uliyatli yondashuvi natijasidir. Demak, xavfsizlik shunchaki qoida emas, balki hayot sifatini belgilovchi zaruriy tamoyildir.

Faoliyatning har bir bosqichida xavfsizlik shartlarini chuqur o'rganish, xavf manbalarini tahlil qilish va ularni bartaraf etish choralari ko'rilsa, jarayon samarali hamda xavfsiz kechadi. Aynan shuning uchun, keyingi bo'limlarda biz inson faoliyatining turli bosqichlarida xavfsizlikni qanday ta'minlash mumkinligi haqida so'z yuritamiz.

Inson faoliyati, u qanday sohada olib borilishidan qat'i nazar, ma'lum ketma-ket bosqichlardan iborat bo'ladi. Odatda bu bosqichlar rejalashtirish, bajarish va nazorat jarayonlarini o'z ichiga oladi. Har bir bosqichda xavfsizlikni ta'minlashning o'ziga xos talablari, mas'uliyat darajasi va xavf manbalari mavjud. Ana shu bosqichlar orasidagi uzviy bog'liqlik xavfsizlik tizimining mustahkamligini ta'minlaydi.

Masalan, ishlab chiqarish korxonasida yangi loyiha boshlanishidan oldin dastlab texnik xavfsizlik, mehnat sharoitlari, uskunalarining ishonchligi, xodimlarning malakasi kabi omillar tahlil qilinadi. Bu rejalashtirish bosqichidir. Shundan so'ng loyiha amalda bajariladi — bu ijro bosqichi bo'lib, aynan shu davrda inson bevosita xavf omillari bilan to'qnash keladi: mexanik, kimyoviy, elektr, issiqlik yoki psixologik xavf manbalari faol bo'ladi. Yakuniy nazorat bosqichida esa bajarilgan ish natijalari, xavfsizlik qoidalariga rioya darajasi va yuzaga kelgan kamchiliklar baholanadi.

Har bir bosqichda xavfsizlikni ta'minlash — faqat texnik yoki tashkiliy masala emas, balki insonning ongli yondashuvi bilan chambarchas bog'liq. Agar rejalashtirish bosqichida ehtimoliy xavflar e'tibordan chetda qolsa, keyinchalik ularning oqibatlarini bartaraf etish ancha qiyin bo'ladi. Shu sababli, xavfsizlikka tizimli yondashuv — har qanday faoliyatning ajralmas qismi sifatida qaraladi.

Faoliyatni boshlashdan avval xavfsizlikni to'g'ri rejalashtirish — kelajakdagi barqarorlikning garovidir. Rejalashtirish bosqichida xavfsizlik choralari to'liq ishlab chiqilsa, keyingi bosqichlarda xavf kamayadi va ish samaradorligi oshadi. Bu jarayon, aslida, xavflarni "oldindan ko'rish" san'atidir.

Dastlab, mavjud sharoitlar va imkoniyatlar tahlil qilinadi: joylashuv, atrof-muhit, texnik vositalar, xodimlar soni va malakasi, vaqt omillari va boshqa resurslar o'rganiladi. Keyin ehtimoliy xavflar aniqlanadi — masalan, elektr toki urishi, yong'in chiqishi, mexanik jarohatlar, gaz sizib chiqishi, psixologik bosim yoki ish yuklamasining ortib ketishi. Har bir xavf turi uchun profilaktik choralar belgilanadi: himoya vositalarini tayyorlash, xodimlarga yo'riqnoma o'tkazish, favqulodda holatlar rejasini tuzish va xavfsizlik bo'yicha mas'ul shaxslarni tayinlash.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Bundan tashqari, rejalashtirishda texnik vositalarni to'g'ri tanlash va joylashtirish ham muhim ahamiyatga ega. Masalan, ishlab chiqarish sexlarida yoritish, shamollatish, issiqlik va namlik darajasini me'yoriy holatda ushlab turish nafaqat qulay muhit yaratadi, balki inson organizmining charchashini kamaytiradi. Shu bilan birga, rejalashtirishda psixologik xavfsizlik — ya'ni xodimlar o'rtasidagi sog'lom muloqot, mehnat intizomi va adolatli rahbarlik ham e'tiborga olinishi kerak.

Faoliyatning eng mas'uliyatli va real xavflarga eng yaqin bosqichi bu — ijro jarayonidir. Bu bosqichda inson, texnika va atrof-muhit o'zaro bevosita ta'sirga kirishadi. Shu sababli, har qanday kichik e'tiborsizlik ham katta oqibatlarga olib kelishi mumkin. Bajarish bosqichida xavfsizlikni ta'minlash deganda, ish jarayonida xavf manbalarini nazorat ostida ushlab turish, himoya vositalaridan foydalanish, ish intizomini saqlash va favqulodda holatlarda tezkor harakat qilish tushuniladi.

Masalan, ishlab chiqarishda texnik uskunalaridan foydalanishda ularning sozligi doimiy tekshirilishi zarur. Har bir xodim o'ziga tegishli himoya kiyimlari, niqob, qo'lqop, dubulg'a va maxsus poyabzal bilan ta'minlanishi kerak. Elektr asboblari bilan ishlovchilar uchun tok o'tkazuvchi qismlarga tegish taqiqlanadi, kimyoviy moddalardan foydalanuvchilar esa ventilyatsiya tizimi to'g'ri ishlashiga ishonch hosil qilishi lozim.

Transport sohasida esa haydovchilar uchun xavfsizlik kamarini taqish, tezlikni me'yorda ushlab turish, texnik ko'rikdan o'tgan transport vositalaridan foydalanish va charchagan holatda rulga o'tirmaslik — bu oddiy, ammo hayotni saqlab qoluvchi qoidalaridir. Uy sharoitida esa elektr jihozlarini ortiqcha yuklamaslik, gaz plitasini nazoratsiz qoldirmaslik, bolalarni xavfli buyumlardan uzoq tutish kabi ehtiyot choralari inson hayotini himoya qiladi.

Shuningdek, bajarish bosqichida psixologik omillar ham muhim o'rin tutadi. Ish vaqtida diqqatning chalg'ishi, stress yoki charchoq xavfli vaziyatlarning asosiy sababi bo'lishi mumkin. Shu bois, mehnat tartibini to'g'ri tashkil etish, dam olish va tanaffuslarni belgilangan tartibda o'tkazish ham xavfsizlikning muhim sharti hisoblanadi.

Demak, ijro bosqichida xavfsizlikni ta'minlash — bu faqat texnik vositalar yordamida emas, balki insonning o'z mas'uliyatini his qilishi, ehtiyotkorlik bilan harakat qilishi va har bir ishda xavfsizlik madaniyatiga rioya etishi bilan belgilanadi.

Faoliyatning yakuniy, lekin eng mas'uliyatli bosqichlaridan biri — bu nazorat va tahlil jarayonidir. Bu bosqichda ilgari amalga oshirilgan ishlar, xavfsizlik bo'yicha ko'rilgan choralar, yuzaga kelgan muammolar va ularning sabablari batafsil o'rganiladi. Nazorat jarayoni xavfsizlik tizimining "ko'zlari" vazifasini bajaradi — u orqali xatoliklar aniqlanadi, kamchiliklar bartaraf etiladi va kelajakda ularni takrorlamaslik uchun aniq xulosalar chiqariladi.

Nazorat jarayonida xavfsizlik qoidalariga rioya qilinishini baholashning bir necha darajasi mavjud: texnik, tashkiliy, huquqiy va shaxsiy mas'uliyat darajalari. Masalan, ishlab chiqarishda texnik nazorat asbob-uskunalarining sozligi, himoya vositalarining mavjudligi va ularning ishlash samaradorligini tekshiradi. Tashkiliy nazorat esa ishchi

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

jarayonlarini muvofiqlashtirish, xavfsizlik bo'yicha yo'riqnomalar va amaliy mashg'ulotlarning o'tkazilishiga e'tibor qaratadi. Huquqiy nazorat mehnat qonunchiligi talablariga rioya qilinishini ta'minlaydi, xodimlarning huquq va majburiyatlari himoya qilinayotganini kuzatadi.

Bundan tashqari, nazorat jarayoni faqat tekshirish emas, balki o'rganish va takomillashtirish vositasi hamdir. Tahlil qilingan natijalar asosida yangi xavfsizlik standartlari ishlab chiqiladi, o'quv mashg'ulotlari o'tkaziladi, kamchiliklarni bartaraf etish bo'yicha aniq tavsiyalar beriladi. Misol uchun, agar biror sexda yong'in signalizatsiyasi kech ishlagan bo'lsa, bu holat chuqur tahlil qilinib, sabab — texnik nosozlikmi yoki inson omilimi — aniqlanadi. Natijada, texnik xizmat ko'rsatish jadvali qayta tuziladi yoki xodimlar qo'shimcha tayyorgarlikdan o'tkaziladi.

Nazorat va tahlil bosqichi xavfsizlik tizimini doimiy harakatda ushlab turadi. Xavfsizlikni faqat bir martalik tadbir sifatida emas, balki uzluksiz jarayon sifatida ko'rish lozim. Chunki bugungi kunda aniqlangan xato ertangi kun uchun tajriba, to'g'ri xulosa esa kelajakdagi xavfsizlikning poydevoridir.

Har qanday xavfsizlik tizimi, avvalo, inson bilan boshlanadi va inson bilan tugaydi. Texnologiyalar, avtomatlashtirish tizimlari, raqamli monitoring vositalari qanday mukammal bo'lmasin, ularni boshqaruvchi, nazorat qiluvchi va ulardan foydalanuvchi baribir insonning o'zi. Shuning uchun ham xavfsizlik madaniyatining markazida texnika emas, balki inson omili turadi.

Inson omili deganda, avvalo, insonning bilim darajasi, tajribasi, mas'uliyat hissi, intizomi va ehtiyotkorligi tushuniladi. Ko'plab baxtsiz hodisalar yoki ishlab chiqarishdagi avariylar aynan inson xatosi tufayli sodir bo'lishi hech kimga sir emas. Bunday holatlarning oldini olish uchun xodimlarning muntazam o'qitilishi, xavfsizlik bo'yicha amaliy mashg'ulotlar tashkil etilishi va ularning psixologik tayyorgarligi e'tiborda bo'lishi kerak.

Shu bilan birga, texnologik taraqqiyot xavfsizlikni ta'minlashda juda katta imkoniyatlar yaratmoqda. Zamonaviy ishlab chiqarishlarda sun'iy intellekt asosidagi monitoring tizimlari, avtomatik signalizatsiya, dronlar yordamida nazorat qilish, raqamli xavfsizlik kartalari va biometrik tizimlar keng joriy etilmoqda. Bu vositalar inson xatosi ehtimolini kamaytiradi, xavfli holatlarni oldindan aniqlash imkonini beradi. Masalan, ayrim korxonalarda sensor tizimlar ishchi zonasidagi harorat, gaz miqdori yoki bosim o'zgarishini real vaqt rejimida kuzatib boradi.

Ammo shuni unutmaslik kerakki, texnologiyalar yordamchi vosita, lekin ular insonning o'rnini to'liq bosa olmaydi. Hali ham qaror qabul qilish, mas'uliyatni o'z zimmasiga olish, xavfli vaziyatda to'g'ri harakat qilish faqat inson zimmasidadir. Shu bois, eng ilg'or texnologik tizimlar bilan bir qatorda insonlarning xavfsizlikka bo'lgan madaniy yondashuvini oshirish, ularning mas'uliyat hissini mustahkamlash zarur.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Texnologiya va inson omili o‘zaro uyg‘unlashganda, xavfsizlik eng yuqori darajada ta‘minlanadi. Texnologiya — tezkorlik va aniqlikni, inson esa mas‘uliyat va ongli qarorni ta‘minlaydi. Ana shu muvozanat, aslida, faoliyat xavfsizligining eng ishonchli kafolatidir.

Xulosa

Faoliyatning turli bosqichlarida xavfsizlik shartlarini to‘g‘ri tashkil etish — inson hayoti, salomatligi va ish samaradorligi uchun eng muhim omillardandir. Xavfsizlik faqatgina qoidalar to‘plami emas, balki hayotga, mehnatga va atrofdagilarga bo‘lgan mas‘uliyatning ifodasidir. Har bir bosqich — rejalashtirish, bajarish va nazorat jarayonlari — o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lib, ularning birortasida e‘tiborsizlik qilish umumiy xavfsizlik tizimini izdan chiqarishi mumkin.

Rejalashtirish bosqichida xavf manbalarini oldindan aniqlash, ularni kamaytirish choralarini ishlab chiqish, resurslarni to‘g‘ri taqsimlash muhim. Bajarish jarayonida esa texnik intizom, himoya vositalaridan foydalanish, mehnat madaniyati va psixologik tayyorgarlik asosiy rol o‘ynaydi. Yakuniy nazorat va tahlil bosqichi esa mavjud tizimni baholash, xatoliklarni aniqlash va kelajakdagi xavfsizlikni yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy dunyoda texnologik taraqqiyot xavfsizlik sohasiga yangi imkoniyatlar olib kirgan bo‘lsa-da, inson omilining o‘rni o‘zgarmaydi. Texnologiya nazoratni avtomatlashtiradi, lekin ongli harakat, to‘g‘ri qaror va mas‘uliyatli munosabat faqat inson tomonidan amalga oshiriladi. Shuning uchun ham xavfsizlik madaniyatini rivojlantirish, har bir kishining xavfsizlik borasidagi bilim va ko‘nikmalarini muntazam oshirib borish — jamiyatning barqaror taraqqiyotini ta‘minlaydigan eng muhim yo‘nalishlardan biridir.

Xulosa qilib aytganda, faoliyatning har bir bosqichida xavfsizlikni ta‘minlash — bu umumiy mas‘uliyat, doimiy e‘tibor va tizimli yondashuv natijasidir. Xavfsiz hayot — bu tasodif emas, balki ongli tanlovdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Хайитов, III. М. Hayot faoliyati xavfsizligi. — Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2020. — 312 6.
2. Каримов, А. Р. Mehnat muhofazasi va xavfsizlik asoslari. — Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2019. — 256 6.
3. ISO 45001:2018. Occupational Health and Safety Management Systems — Requirements with Guidance for Use. — International Organization for Standardization, 2018.
4. O‘zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi. — Toshkent: Adolat, 2023.
5. O‘zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligi. “Hayot faoliyati xavfsizligi bo‘yicha yo‘riqnoma”. — Toshkent, 2022.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC
SOLUTIONS

6. Zokirov, B. T., & Qodirova, M. N. Faoliyat xavfsizligini boshqarish tizimlari. — Toshkent: Innovatsiya nashriyoti, 2021. — 198 b.

7. www.fvv.uz — O‘zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligining rasmiy veb-sayti.

8. www.iso.org — International Organization for Standardization (ISO) rasmiy sayti.

9. www.norma.uz — O‘zbekiston Respublikasi me‘yoriy-huquqiy hujjatlar portali.

